

Тенденції гендерної політики в Європі та Україні

В'ячеслав Соколов,

доктор історичних наук,
професор кафедри політології

Одеського державного економічного університету

Марина Саприкіна,

аспірант кафедри політології

Одеського державного економічного університету

Автори аналізують тенденції у сфері гендерної політики в Європейському Союзі та Україні у 2004 – 2007 роках. На основі офіційних документів дається відповідь на питання, чи тотожним шляхом просуваються ЄС і Україна до досягнення гендерної рівності, а також як можна наблизити Україну до європейських гендерних стандартів.

У 2004 – 2007 роках в Україні було прийнято низку важливих документів щодо забезпечення гендерної рівності. Вони, зокрема, підтверджували міжнародні зобов'язання України щодо зазначеної проблеми. Так, у червні 2005 року Президент України підписав Указ „Про вдосконалення роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків” [4], згідно з яким на одного з керівників органу виконавчої ради покладаються обов'язки гендерного радника. У вересні 2005 року Верховна Рада України ухвалила Закон „Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків” [1]. Його мета – досягти паритетного статусу жінок і чоловіків шляхом законодавчого забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, гарантованих Конституцією. За цим законом державними інституціями, які забезпечують принцип рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, є Верховна Рада України, Уповноважений Верховної Ради з прав людини, Кабінет Міністрів, спеціальний центральний орган виконавчої ради з рівних прав та можливостей. Законом засновуються посади координаторів з гендерної рівності на всіх щаблях влади.

У квітні 2006 року було прийнято Постанову Кабінету Міністрів щодо проведення гендерно-правової експертизи чинного законодавства і проектів нормативно-правових актів в усіх сферах його застосування.

У листопаді 2006 року відбулися парламентські слухання на тему „Рівні права та рівні можливості в Україні: реалії і перспективи” і „Сучасний стан та актуальні завдання у сфері запобігання гендерному насильству”. В грудні 2006 року Кабінет Міністрів України з метою забезпечення рівних прав жінок і чоловіків та можливості для їх реалізації як основного права людини затвердив „Державну програму з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року” [2].

2007 рік був оголошений роком гендерної рівності в Україні. Тоді ж було створено Міжвідомчу раду з питань сім'ї, гендерної рівності, демографічного розвитку та протидії торгівлі людьми [3].

Більшість міжнародних експертів сходиться на думці, що Україна створила сучасне національне законодавство, яке сприяє гендерній рівності і забезпечує гарантії того, що ніхто не може дискримінуватися за статтю [16, с. 41].

Україна двічі звітувала про виконання Цілей розвитку тисячоліття, прийнятих для України. Цей документ передбачає 6 цілей, 13 завдань, 23 індикатори. Що стосується гендерної рівності і прав жінок, то перед Україною поставлено, зокрема, такі цілі, як поліпшення здоров'я матері і зниження дитячої смертності, забезпечення гендерної рівності. Завданням також є досягнення гендерного співвідношення щонайменше 30:70 для двох статей в органах законодавчої і виконавчої влади і скорочення вдвічі різниці в доходах жінок і чоловіків до 2015 року.

Для вимірювання використовуються такі індикатори:

- гендерне співвідношення серед народних депутатів України (кількість жінок і чоловіків);
- гендерне співвідношення серед депутатів місцевих органів влади;
- гендерне співвідношення серед депутатів обласних органів влади;
- гендерне співвідношення серед депутатів районних органів влади;
- гендерне співвідношення серед депутатів міських органів влади;
- гендерне співвідношення серед депутатів селищних органів влади;
- гендерне співвідношення серед депутатів сільських органів влади;
- гендерне співвідношення у складі членів Кабінету Міністрів України;
- гендерне співвідношення серед вищих державних службовців (I і II посадових категорій);
- співвідношення середньої зарплатні жінок у процентному відношенні до середньої зарплатні чоловіків.

У звіті щодо прогресу у виконанні Цілей розвитку тисячоліття 2005 року зазначається, що відтоді, як було ухвалено цей документ, Україна, яка традиційно мала високі стандарти щодо жіночої освіти та значні досягнення в розвитку законодавчої бази стосовно принципів рівних прав, зобов'язалася дати відповідь на більше викликів, ніж інші пострадянські країн [16, с. 45]. Та все ж прогрес України у цій сфері не був значним.

Визначені завдання були виконані лише за трьома індикаторами з десяти. Відзначалося, що існує велика різниця між забезпеченням гендерної рівності де-юре і де-факто. Незалежні оцінки (місце України в наведених нижче міжнародних рейтингах) доводять, що Україна не набагато просунулась у виконанні міжнародних зобов'язань. За показниками індексу людського розвитку Україна 2006 року посідала 77 місце серед 177 країн світу [13].

Індекс людського розвитку обчислюється на основі чотирьох показників: очікуваної тривалості життя при народженні дитини, рівня грамотності населення, старшого 15 років, охоплення всіма видами освіти (включаючи й вищу) вікових категорій, що, відповідно до специфіки національної освітньої системи, мають підлягати навчання, та на основі величини ВВП на душу населення за паритетами купівельної спроможності. Україна умовно належить до відносних лідерів групи середнього розвитку [14], до якої входить і ще одна країна з євроінтеграційними амбіціями – Туреччина.

Група середнього рівня розвитку людини — це транзитно-перехідна група, країни якої можуть мати доволі високі показники за однією складовою зведеного індексу й бути на низькому рівні за показником іншої складової. В Україні спостерігається саме така тенденція. Вона відстає за показником величини ВВП на душу населення (85 місце) та показником очікуваної тривалості життя при народженні (113 місце). За рівнем грамотності Україна посідає 11 місце (99,4%). Саме завдяки сильним позиціям в освітній сфері наша країна має підсумкову 77 позицію.

За двома індексами - людського та гендерного розвитку - Україна посідає 47 місце серед 136 країн.

Індекс гендерного розвитку було введено 2005 року для вимірювання досягнень у тих же сферах, що й індекс людського розвитку, але з врахуванням становища жінок і чоловіків. Ступінь реалізації прав жінок, введений 1995 року, вимірює рівень участі жінок на рівні прийняття рішень в економічній і політичній сферах. Він розраховується за рівнем доходу жінок і чоловіків, кількістю жінок і чоловіків у парламенті та рівнем прийняття економічних рішень через кількість жінок-керівників, менеджерів, технічних працівників. Тут Україна посідає 63 місце серед 75 країн (сума балів – 0.455 [13]).

Країни – члени Європейського Союзу входять до групи високого рівня розвитку [12]. У ЄС прийнято важливі політичні документи у цій сфері. Так, у березні 2006 року ухвалено „Дорожню карту до рівності чоловіків і жінок – 2006 – 2010 роки” [7]. У ній визначено 6 пріоритетів стосовно досягнення гендерної рівності. Йдеться, передусім, про створення рівних умов для чоловіків і жінок для досягнення економічної незалежності, ліпшого балансу між роботою, особистим і родинним життям. Забезпечення рівного доступу чоловіків і жінок до участі у прийнятті рішень теж визначено як одне з провідних завдань разом з подоланням насильства

і торгівлі людьми. Серед основних завдань визначено також боротьбу з гендерними стереотипами в суспільстві і поширення гендерної рівності поза межами Європейського Союзу.

Тоді ж було прийнято Європейський пакт з гендерної рівності. Цей документ спрямовується на заохочення дій з гендерної рівності серед країн - членів ЄС і самого ЄС у таких сферах, як ліквідація гендерного розриву в оплаті праці і гендерних стереотипів на ринку праці, узгодження сімейного та професійного життя, гендерне інтегрування і гендерний моніторинг.

В лютому 2007 року було оприлюднено звіт Європейській Раді, Європейському парламенту, Європейському економічному та Соціальному комітету і Комітету регіонів щодо рівності між чоловіками й жінками, а в травні - документ „До гендерної рівності в Європейському Союзі”, а також Декларацію трьох країн - голів Ради, в якій Німеччина, Португалія і Словенія на найвищому рівні визнали, що досягнення гендерної рівності потребує вироблення окремого документа. В документі було визначено основні заходи цих країн у період їх головування в Раді. Зазначалося, зокрема, що гендерна рівність є метою ЄС, а також що „гендерні стереотипи” є ключовою темою для трьох співголів. Було визначено чотири пріоритетні напрями: ліквідація гендерних стереотипів в усіх сферах суспільства, збільшення економічної участі жінок та гендерної рівності у процесах прийняття рішень, ліквідація гендерного дисбалансу в освіті, просування жінок-мігрантів у всіх сферах діяльності суспільства, гендерне інтегрування.

У вересні 2007 року було опубліковано Резолюцію Європейського парламенту щодо рівності між жінками й чоловіками в Європейському Союзі та активних дій у цій сфері. У ній визнавалося, що гендерне інтегрування (означає на практиці оцінку, як саме політичні, адміністративні та соціальні заходи впливають на життя й становище чоловіків і жінок, і там, де необхідно, взяти відповідальність за перегляд цих заходів задля просування гендерної рівності) ще не розвинуте, воно часто ігнорується у національних планах дій щодо зайнятості та соціальної участі.

В Резолюції відзначалися позитивні результати щодо досягнення індикаторів зайнятості жінок (6 мільйонів з 8 мільйонів створених робочих місць в ЄС з 2000 року зайнято жінками, але є значна різниця щодо зайнятості різних вікових груп в різних галузях), а також нульовий прогрес щодо реалізації принципу рівної платні за рівний обсяг зробленої роботи (ліквідація гендерної різниці в зарплатні є однією з головних проблем для ЄС). В документі говорилося, що недостатньо лише гендерного інтегрування - потрібні особливі заходи (кампанії з підвищення обізнаності, обмін найкращими практиками, діалог з громадянами та бізнес-урядові ініціативи). Європарламент вважав за потрібне виконати дослідження в країнах - членах ЄС, наскільки вони реалізують законодавство ЄС у сфері гендерної рівності. Робився також наголос на потребі вироблення політики для подолання гендерних

стереотипів в освіті.

Отже Європейський Союз проявляє значну активність у сфері забезпечення гендерної рівності. В Україні ж, тим часом, ця тенденція згасає.

Якщо зараз оглянути пріоритети країн ЄС, то можна побачити, що головуєча в Європейській Раді Німеччина (перші шість місяців 2007 року) визначила за основний принцип „досягнення рівних можливостей для всіх на роботі і в суспільстві” та сформулювала чотири пріоритети у сфері гендерної рівності, серед яких, зокрема, зміцнення сімей (більше дітей в родинах, більше родин в суспільстві), просування рівних можливостей на робочому місці та в суспільстві [10]. Під головуванням Німеччини було проведено конференцію з питань гендерного бюджету. Португалія (липень – грудень 2007 року) визначила шість пріоритетів з просування гендерної рівності, серед яких зайнятість та розвиток підприємництва серед жінок, узгодження сімейного і професійного життя, боротьба з гендерними стереотипами, боротьба з гендерним насильством, здійснення досліджень щодо проблем жінок і бідності, гендерне інтегрування [9]. Словенія під час свого головування проголосила пріоритетом подолання гендерних стереотипів, розширення участі жінок у суспільному житті, боротьбу з дискримінацією за гендерними ознаками у всіх сферах суспільства.

Повчальним може бути порівняльний контекстний аналіз двох документів – Державної програми України з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві та Європейської дорожньої карти до рівності чоловіків і жінок.

Пріоритети гендерної рівності

Європейська дорожня карта до рівності чоловіків і жінок 2006 – 2010 років визначає 7 головних пріоритетів, а саме: досягнення рівної економічної незалежності для чоловіків і жінок; узгодження роботи, сімейного і приватного життя; просування рівної участі жінок і чоловіків на рівні прийняття рішень; ліквідація гендерного насильства й торгівлі жінками; ліквідація гендерних стереотипів в суспільстві; просування гендерної рівності ззовні ЄС; поліпшення управління для досягнення гендерної рівності.

Українська Державна програма з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року визначає за мету утвердження рівних прав жінок і чоловіків та рівних можливостей для їх реалізації як основного права людини. Завдань для досягнення цієї мети ставиться аж 16 (!). Автори спробували розділити ці завдання за групами і окреслили чотири головні пріоритети України у сфері досягнення гендерної рівності.

1) **Створення необхідної нормативно-правової бази.** Приведення галузевих нормативно-правових актів у відповідність із Законом

України „Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків”, адаптація законодавства України до законодавства ЄС у сфері забезпечення гендерної рівності; удосконалення механізму здійснення гендерно-правової експертизи чинного законодавства та проектів нормативно-правових актів.

2) **Гендерне інтегрування.** Формування та реалізація державної політики у сфері забезпечення гендерної рівності; впровадження гендерних підходів у діяльність органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування; забезпечення включення гендерної складової до програм соціально-економічного розвитку регіонів та галузей, а також дотримання гендерної рівності під час вирішення кадрових питань у центральних та місцевих органах виконавчої влади; створення інституційного механізму забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

3) **Залучення громадського суспільства до впровадження політики гендерної рівності.** Забезпечення співпраці центральних та місцевих органів виконавчої влади у вивченні гендерних питань з науково-дослідними установами Національної академії наук, залучення до проведення наукових та експертних досліджень громадських організацій і міжнародних агентств; підтримка громадських ініціатив, спрямованих на формування гендерної культури, подолання усталених стереотипів щодо ролі та місця жінок у суспільстві; організація громадського обговорення проектів нормативно-правових актів і програм, спрямованих на забезпечення гендерної рівності.

4) **Адвокаційна робота з просування гендерної рівності.** Підготовка та опублікування державної доповіді про виконання в Україні Конвенції ООН „Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок”, щорічної державної доповіді щодо утвердження гендерної рівності в Україні; проведення конференцій, засідань за круглим столом, навчальних семінарів, інших масових заходів; інформаційно-просвітницька робота щодо ліквідації всіх форм дискримінації за ознакою статі, подолання стереотипів стосовно ролі жінок і чоловіків у сім'ї та суспільстві, утвердження духовних цінностей, формування відповідального материнства і батьківства, забезпечення гендерного паритету в духовній сфері; моніторинг щодо дотримання засобами масової інформації вимог із забезпечення рівноправності статей під час розміщення рекламних оголошень стосовно працевлаштування, публікації матеріалів щодо ситуації на ринку праці, а також висвітлення ролі жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності.

Очікувані результати

Якщо зважити на структуру Європейської дорожньої карти до рівності чоловіків і жінок 2006 – 2010 років, то можна побачити, що очікувані результати визначаються індикаторами та головними ініціативами з пріоритетних питань. Визначено 5 основних документів і дій, які потрібно здійснити за період 2007 – 2010 років. Це: прийняття щорічних звітів

з реалізації, детальніша розробка індикаторів оцінки й моніторингу в цьому контексті; зовнішня оцінка програми в 2008 році та формулювання рекомендацій на наступний період; прийняття програми на період 2009 – 2013 років; визначення щорічних цілей для найму і призначення жінок на керівні посади та інші позиції в самій Комісії; продовження та поліпшення кампаній з просування обізнаності.

Очікувані результати української Державної програми з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року визначені абстрактними термінами: „стабілізувати”, „забезпечити”, „підвищити” (всього 8 пунктів).

Слід відзначити завдання Європейської комісії щодо поліпшення ситуації з гендерної рівності в самій Комісії. Подібного зобов'язання з боку Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту не існує.

Діяльність в рамках зазначених документів щодо досягнення гендерної рівності

В європейській Дорожній карті до рівності чоловіків і жінок 2006 – 2010 років визначено 45 ключових дій, виписаних відповідно до кожного з 7 пріоритетів. В українській Державній програмі з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року планується здійснити 52 заходи без їх конкретного визначення.

Моніторинг виконання документів

Європейська Дорожня карта до рівності чоловіків і жінок 2006 – 2010 років передбачає моніторинг процесу її виконання: щорічні звіти, щорічні програми, подальша розробка індикаторів, розробка нового індексу гендерної рівності, розробка нових індикаторів для 12 критичних сфер Пекінської платформи дій, посилення гендерно-розподіленої статистики, підготовка проміжного звіту 2008 року та фінального звіту 2010 року, зовнішня оцінка. До того ж введено 43 індикатори з розподілом за пріоритетами та із зауваженням, що деякі з індикаторів слід вдосконалити. В українській Державній програмі з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року про моніторинг не згадується, передбачається лише підготовка щорічних доповідей.

Виходячи з попереднього аналізу дій і тенденції у сфері гендерної рівності в ЄС та Україні та з метою наближення України до європейських гендерних стандартів, можна запропонувати: невідкладно провести ревізію закріплених в українській Державній програмі пріоритетів та скоротити їх кількість; чітко окреслити очікувані результати Програми у відповідності до визначених пріоритетів; привести заходи Програми у відповідність з визначеними пріоритетами; здійснити заходи для моніторингу виконання Програми.

Література:

1. Закон України „Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків” / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, № 52, ст. 561.
2. Постанова КМУ від 27 грудня 2006 р. № 1834 „Про затвердження Державної програми з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року”.
3. Постанова КМУ від 5 вересня 2007 р. № 1087 „Про консультативно-дорадчі органи з питань сім'ї, гендерної рівності, демографічного розвитку та протидії торгівлі людьми”.
4. Указ Президента України № 1135/2005 від 26 липня 2005 року „Про вдосконалення роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків”.
5. Резолюція Європейського парламенту щодо рівності між жінками та чоловіками в Європейському Союзі, 27 вересня 2007 р. (2007/2065(INI)).
6. Європейський Пакт з гендерної рівності, 25 - 26 березня 2007 / Європейський бюлетень, березень, 2007.
7. Дорожня карта до рівності чоловіків і жінок – 2006 - 2010 pp. / SEC (2006) 275, 01 березня 2006.
8. Звіт Комісії Раді, Європейському парламенту, Європейському економічному та Соціальному комітету і Комітету регіонів щодо рівності між чоловіками та жінками. – 2007, 7 лютого 2007.
9. Цілі Португальського Президентства в ЄС щодо імплементації політики з просування гендерної рівності. http://www.eu2007.pt/UE/vEN/Politiclas/Emprego_Consumidores/genre.htm
10. Ключові питання та цілі Німеччини як країни Президента в Європейській Раді 2007. Федеральне Міністерство з питань сім'ї, старших громадян, жінок та дітей http://www.eu2007.de/en/News/download_docs/Februar/BMFSFJBroschuere.pdf
11. До гендерної рівності в Європейському союзі. Декларація трьох країн – президентів Ради, 15 – 16 травня 2007.
12. Програма Словенської республіки щодо Президентства в ЄС / „Синергія для Європи”, січень 2008 – червень 2008.
13. Human Development Indicators. Country Profile. Ukraine. - <http://hdr.undp.org>
14. <http://www.slovoprosvity.com.ua/modules.php?name=News&file=article&sid=3653>
15. Голос України. – 2005. – 18 вересня.
16. Ukraine. – Millennium Development Goals. – 2005. – www.un.org.ua